

Протосинђел Јован (Пурић)
Манастир Острог

Тројична терминологија "*Исповедања вере*" Никона Јерусалимца

Међународни научни симпозион
"Никон Јерусалимљанин: вријеме – личност – дјело",
Цетиње - Скадарско језеро, 2000.

САЖЕТАК: *Исповедање вере* Никона Јерусалимца, кратак спис на крају *Горичког зборника*, има свој извор у литургичким списима Цркве. Као такво, Никоново стваралаштво има у ствари извор у доживљеној тајни Свете Тројице, која животом у Христу, првенствено крштењем и евхаристијом, али и цијелим богослужбеним кругом, постаје хришћанину ближа од сопственог дисања.

Слично је вјеру исповиједао и Свети Сава Српски у својој *Жичкој бесједи*, а он је утемељио и српско-јерусалимску везу из којег је предања опита Никон потекао. Коначно, тројична терминологија богослужбених књига је дефинисана у богословским расправама, за шта највећу заслугу има Свети Василије Велики, који је Свету Тројицу доживио и описао исто као Никон Јерусалимац – као заједницу, кинониу.

Почео бих своје излагање речима научника Келија из његове књиге *Early Christian Creeds* који каже да је «наша вера нашла прави израз у литургичком светотајинском обреду и формулама. А Символ вере био је интерполирани део обреда, увођења у тајну. Тако су се ранохришћански симболи вере и сва исповедања вере као тајноводствена благодарења развила управо из Свете Тајне Крштења – у име Оца и Сина и Светога Духа.» Тако и *Исповедање вере* Никона Јерусалимљанина јесте благодарствено, доксологијско клицање Светој Тројици у Тајни Крштења сваког хришћанина. У овом раду укратко желим обратити пажњу на богослужбени извор тројичних израза овог Никоновог *Исповедања*.

Литургијско богословље тумачи догмат о Светој Тројици. Црквено-богослужбени канони, песме и молитве прожете су библијским исказима и одлукама Васељенских сабора. Први и Други Васељенски сабор су говорили о тајни Свете Тројице, непосредно изазвани јересима. Свети Оци су унели у богослужење сву сложену тројичну терминологију, тако да преводом на словенски богослужбени језик видимо преношење грчког изворника.

У амбијенту живог, црквеног предања, надахнут богослужбеним предањем, Никон ствара и богословствује у условима благодатног просветљења и озарења светлошћу Тројичног Бога. Верујући људи који су примили благодат крштења и

миропомазања, добијају дар Свете Тројице. Сваки истински хришћанин, дакле верујући, који доживљава тајну, он вапије и ближа му је Света Тројица од самог дисања или од његове сопствене мисли, када смирено из дубине душе призива «Трисвето Име», Име које помиње управо Никон Јерусалимљанин. Зато Никон смело хвали и благодари Богу исповедајући Га јасним и кратким богодоличним речима.

Из *Исповедања* се види истина о Тројичности, у којој пак видимо источник и извор надахнућа целокупног стваралаштва Никона. То блиставило представља извор светога живота и анђела и људи, за огњеност њихове љубави према Богу и једних према другима. Танано је душевно чувство оних који се кају, који из срца моле, који се смиравају, посте и који су милостиви према свима, и они достижу богоозарење за реке свих подвига који се предузимају Бога ради. На тај подвиг позива Никон, и упућује своје славословље Светој Тројици. Догмат о Светој Тројици поред све своје узвишености има сву своју недостижност за људски разум. Постиге се као непроменљива истина у животном искуству сваког истинског хришћанина. Литургијско доживљавање и богословље је хришћанину рођена мајка која га љуби и учитељица молитвеног обраћања Светој Тројици и истовремено тумач за начине заједничарења са Светом Тројицом. Видимо то у исповедању Никона Јерусалимљанина.

Дакле, у богослужбеним књигама уместо умовања о бићу Божјем сусрећемо се са одређењем његових својстава. Божје биће или Божанство, према речима богослова литургисте, је «нестворено, беспочетно, једноначално, вечнопостојеће, увек творачки делатно, свемогућно и непостижно». Неке од ових речи и богослужбених израза видимо и код Никона. О Божанству се може одређено рећи само то да је оно најчистији лични Дух, неописив и недоступан за телесне очи, или се још може рећи да је Бог Сведржитељ и Сунце славе. Он је невештаствено једноначална Светлост, неразделна и сведржитељна, јер обитава у неприступној, невештаственој Светлости Бића које из њега исходи и просветљује свеколику твар. Ако Божје Биће јесте несложено, Личност Његовог Бића објављује се богооткривено у три Лица и три својства божанских Личности Бога Оца и Сина и Духа или Бога Родитеља, Бога Рођеног и Бога Духа од Оца исходећег. Отац је беспочетан и нерођен, из њега је као из корена беспочетног рођењем и происхођењем израстао двојни надбитијног началија Син и Дух. Они су Оцу сабеспочетне светлости и чине три светлости Божанства. Предвечно од Божанствене светлости Оца, као Светлост од Светлости, просијава рађањем сабеспочетна светлост Сина, као Светлост од Светлости, као сопствено Очево блистање и неизрециво исходи саодговарајућа и са њим сједињена Светлост Духа. Ми славимо Сина као рођену од Сунца Светлост и Духа као лучу од Бога од Оца произлазећу. Отуда су Светлост Отац, Светлост Син и Светлост Дух Свети. Три и уједно једна Светлост, будући да Тројични Бог пребива у једном јестеству.

Сви богослови, и они који су непосредно учествовали у тријадолошким расправама, посебно литургијски богослови, када говоре о бестрасном рађању Сина од Оца и о исхођењу Духа Светога, понекад Лица Свете Тројице називају Умом, Логосом и Духом. Нерођени Отац је Надсветски Беспочетни Ум. Он предвечно и неизрециво рађа Сабеспочетно, Саобразно и Савечно постојеће лично Слово и

исијава Божанственог Духа Сабеспочетног, Равног, Праведног и Равномоћног. Рађање Бога Сина и исхођење Бога Духа неизрециво је непролазно и боголепно. Бог Слово или Друго Сунце које се предвечно родило од Сунца Оца, равномоћно је са Божанственим Духом. Оваквим литургијским, богословским надахнућем, надахњује се Никон, који у свом молитвеном личном правилу призива Свету Тројицу и учествује у свим заједничким богослужењима на којима се свакодневно, и на вечерњој и на јутарњој служби и на полуноћници, и уопште у целокупном богослужењу, поје и призива Света Тројица. Као што рекох на почетку, Никону, и сваком хришћанину, Света Тројица је толико блиска као дисање.

Једнако, дакле, поштујући у једној сили и власти ми нераздељно раздељујемо Биће Бога Оца и Сина и Пресветог Духа. Лица Божанства су подједнако света: Свет је Предвечни Бог Отац, Свет је Син, рођен од Оца, Свет је и Животворни Дух који од Оца исходи и кога јавља Син. Зато је пророк Исаија у свом пророчком усхићењу чуо како огњени серафими прослављају Бога Сведржитеља усклицима љубави: «Свет, Свет, Свет...» Тросунчано Богочачало, Света Тројица, или Бог у Трима Личностима, незамисливо је и неописиво – онако како у свом исповедању каже Никон: «Непроменљиву, неизменљиву, несмешану и нераздељиву Тројицу верујем». При раздељивости личних својстава, лица Свете Тројице су неразделна саобразно божанству светлости Слова, господству, безграничности и истовестности хтења или воље. Они равнославни, равнодејствени, сапрестолни и савечно јестествујући. На основу савечно јестествујућег битства на три Живоначална Лица, Отац, Син и Свети Дух су несливено срасли у једном несазданом Бићу и сијају једном нераздељивом светлошћу невечерњом у трима ликовима. Светозрачна блистања тројично-сунчаног богочачала се раздељују нераздељно и бивају у сталном садејству један другоме. У унутрашњем животу Лица Божанства су неизменљива и незаменљива у личним својствима.

О Богу Тројици уопште, треба рећи да је Он Свемоћно богочачало, Беспочетно Господство, Преблаг и Сведелатељ, увек постојећи Творац и Сведржитељ, онако како исповеда Никон. Блажена Преблага Љубав и Све видецац и Спаситељ, Надвремена Живоначална Светиња или како Никон каже «Живоначална Тројица» – три Божанска Лица, пребивају у једном Божанству, попут три просинуле муње које се виде у јединственом сараспињању светлости. Божанство, царствена сила и власт Оца и Сина и Светог Духа су јединствени. За људски ум је непостижно, али је у веке истинито то да се три Божанска Лица по нераздељености, неизменљивости свога бића поштују као један Бог.

Толико што се тиче самог литургијског богословља, које је као такво послужило Никону као надахнуће из кога он црпи животворне сокове свога богословља. Сада ми дозволите да само укратко вашој пажњи и љубави предочим, иако је доста тежак текст, поређење *Слова* или *Исповедања* Светог Оца нашег Саве, чије су првобитне везе биле јерусалимске, светогорске и наше овде Свете Горе Зетске, где он овој светињи, Врањини, упућује повељу.

Он у својој Жичкој беседи излаже исто тако богодоличним речима и изразима веру православну и каже: «Верујем дакле у Оца и Сина и Светог Духа, певајући Тројицу божанску, Узрок и Саздатеља свега проузрокованог и сазданог, видљивога и невидљивога, Тројицу која је од једне суштине тј. природе и у Три Лица тј.

говоримо Ипостаси и Личности.» Они који у преводили (као овде присутни др. Томислав Јовановић) оставили су првобитни старословенски израз (**състав** састав – **т҃исѣставнаа**) – реч Трисаставна Тројица. Отац Атанасије, односно владика, преводи са «Ипостасис», остављајући верни изворник, не случајно, зато што се за овај израз и термин водила велика борба на Истоку, и Ипостас је означавала конкретно постојеће Божанско Лице, посебан лични начин постојања – «*τρολος υλαρξεως*» Божанских Личности Бога Оца и Бога Сина и Бога Духа Светога, три Трисвета имена. Дакле, ту видимо тројично-библијску перспективу за коју су се борили Свети Оци против монархијанизма и сви других јереси које су потицале из хеленске философије, односно које су биле подстакнуте философијом. Речник кападокијских Отаца је постао званични језик Цркве.

Исту реч срећемо код Светог Саве и код Никона, а исту реч видимо и код Светих Отаца IV. и V. века, као и код Јована Дамаскина у његовом *Изложењу вере*. Да наставимо речима Светог Саве који даље каже да су «*Три Трисвета Имена, чиме нећемо да подразумевамо обличјем или разликом три бога или три природе или суштине, него исповедамо једнога Бога и једну просту и бестелесну природу и суштину а разликом Лица различитост ипостаси означавамо.*» Овде код Никона, као и код Светог Саве, видимо веру у једнога Бога, али у живог и личнога Бога, Бога Оца који није као апсолут или Бог самац као код муслимана, што је врло важно за околности у којима пише *Исповедање*. Видимо веру у Свету Тројицу, и ту веру исповеда Никон Јерусалимац учењем о унутрашњим односима Свете Тројице, где се изоставља Икономија спасења.

Код Никона, пак, видимо веру у једнога Бога. Вера у једнога Бога Оца је вера изражена у свим, као што рекосмо, симболима вере, у свим литургијским анафорама древних апостолских Цркава. Овде треба нагласити, пошто је реч о тројичној терминологији, повезаност богословских израза *ипостасис* и *омоуисиос* где се изражава тајна Тројединога Бога, божанског Бића и живота и заједнице или киноније како је Свети Василије назвао тајну једносуштне Тројице. И зато се још једанпут вратимо на почетак *Жичке беседе* Светог Саве где он каже: «*Клањајући се на тај начин Тројици у Јединици и Јединици у Тројици, Јединици Триипостасној и Тројици Једносуштној, Једномоћној и Сабеспочетној*». Овде имамо два израза који се поклапају са Никоном. Тријадолошка формула кападокијског богословља «*ша φυσις, τρεις Υποστασεις*» јесте основа даљег христолошког исповедања Цркве.

Најзаслужнији за овај израз је Свети Василије Велики. На његовом богословљу, као и осталих кападокијских Отаца, засновано је светоотачко богословље којим се надахњује Никон. Врло је важно наглашавање суштинског јединства Свете Тројице што видимо и у Никео-цариградском символу. При том треба имати у виду да је сваки израз људског језика немоћан да изрази тајну Живога Бога. Сетимо се само те жучне расправе око израза «*омоуσιος*». «*Тројица је једносуштна*» и код Никона, и код Светог Саве и код Светих Отаца. А видимо и реч «*сабеспочетни*» коју употребљавају и Свети Сава и Никон Јерусалимац. Ово што је рекао Никон потврђује речи из Атанасијевог *Символа* који каже: «*Вера васељенска ово је: да Једнога Бога у Тројици и Тројицу у Јединици поштујемо, не сливајући ипостаси нити раздељујући суштину.*»

При крају овог кратког излагања, да се подсетимо на богослужбене књиге из којих

смо на почетку нашли извор богословствовања Никона Јерусалимца. У *Октоиху* то је канон Тројици првог гласа на полуноћници, други тропар шесте песме или први тропар пете песме; такође, трећа стихира трећег гласа на Господи возвах у суботу увече, као и канон Тројици на полуноћници осмог гласа, први тропар осме песме. Све ово што имамо у Никоновом *Исповедању вере*, те речи налазимо као литургијске изразе који су се из богословских расправа преточили у богослужбене књиге. Богослови се надањују таквим начином говора о Богу, у Богу, ка Богу и од Бога. Изрази «*нестворено, једноначално, вечнопостојеће, увек творачки делатно, свемогуће, непостижно*» јесу богослужбени изрази. Овде видимо и апофатички и катафатички начин изражавања. У суштини, литургијско богословље којим је надahнут Никон јесте слављење, како и он завршава своје *Исповедање*, «Једне и Живоначалне Тројице, Бога Три–ипостасног». Он овим речима себе подсећа, када каже да је крштен у име Свете Тројице. Никон позива и Јелену да и њој као монахињи то постане живот свакодневни, у живом присуству Живога Бога и призивању Трисветога Имена, те да ако тиме себе надahне онда ће живети побожно. На крају завршава да треба «*благодарити, песмопојати, прослављати, почитовати Бога који нам се открио као Света Тројица, као Љубав, као Заједница*». То је оно што смо у другом делу рада покушали да протумачимо.